

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ
KURAMLAR - YÖNTEMLER - BECERİLER - UYGULAMALAR

Editörler
Faruk YILDIRIM
Burak TÜFEKÇİOĞLU

A PEGEM
AKADEMİ

Editörler:

Doç. Dr. Faruk YILDIRIM
Okt. Burak TÜFEKÇİOĞLU

**Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi:
Kuramlar, Yöntemler, Beceriler, Uygulamalar**

ISBN 978-605-318-412-6

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2016, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları
Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri,
kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt
ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.
Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.
Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında
yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları
satın almamasını diliyoruz.

I. Baskı: Mart 2016, Ankara

Yayın-Proje: Çiğdem Hanlı
Dizgi-Grafik Tasarım: İsa Çam
Kapak Tasarımı: Mehmet Gruşçu

Baskı: Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1
İskitler/ANKARA
Tel: (0312 341 10 20)

Yayıncı Sertifika No: 14749
Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi 0312 430 67 50 - 430 67 51
Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net

ÖN SÖZ

Bir dünya dili olarak Türkçe, yüz yıllardır, ilişkide bulunduğu toplumların ilgisini çekmiş, başka dilleri konuşanlar tarafından öğrenilmeye çalışılmıştır. Türkçe öğrenmeye olan ihtiyacı karşılamak üzere, Kâşgarlı Mahmut'un Divânü Lügati't-Türk'ünden başlayarak (1072/1074) iki dilli sözlükler, gramerler ve diğer dil öğretimi materyalleri yazılmıştır. Bu faaliyetler Türk ve yabancı yazarlarca günümüze kadar sürdürülmüş olsa da, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin teorik ve kurumsal olarak gelişmesi, Avrupa dillerine kıyasla oldukça yeni sayılır. Bu kitap, yeni sayılabilecek söz konusu alana teori ve pratik açıdan katkı sunmak amacıyla hazırlanmıştır.

Bugün yabancı dil olarak Türkçe, yurt dışında; Yunus Emre Enstitüsü, çeşitli üniversitelerin Türkoloji bölümleri ve çeşitli kültürel kurumlar eliyle dünyanın dört bir tarafında öğretiliyor. Yurt dışında Türkçe öğrenenlerin sayısı hakkında elde yeterli veri bulunmamakla birlikte, Türkçeye olan ilginin düzenli olarak arttığı söylenebilir. Türkiye içinde Türkçe öğrenme talebi ise, geçmiş yıllarla karşılaştıramayacak kadar artmıştır. Bir yandan Türkiye'deki üniversitelerde öğrenim gören yabancı öğrencilerin diğer yandan özellikle Suriye'den gelen sığınmacıların sayısındaki hızlı yükselişi, Türkçe öğrenme talebini en üst seviyeye çıkarmıştır. Şubat 2016 itibarıyla ülkemizin koruması altında yaklaşık üç milyon Suriyeli yaşamakta, dört yüz bin kişi de ikamet izni ile Türkiye'de bulunmaktadır. Sayıları üç buçuk milyona yaklaşan ve çoğunluğu Türkçe bilmeyen bu kişilerin Türkçe öğrenmeye ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç, üniversitelere bağlı Türkçe öğretim merkezleri ('TÖMER'ler), geçici barınma merkezlerinde Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından organize edilen kurslar ve halk eğitim merkezleri ile özel kuruluşlar/kişiler tarafından verilen kurslar yoluyla giderilmeye çalışılmaktadır. Özetle, bugün yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanı, yetişmiş insan gücüne ihtiyaç duyulan önemli ve cazip bir alandır. Bu kitap, hem bu alanda çalışanlara ve çalışmak isteyenlere hem de yabancı dil olarak Türkçe öğretimindeki gelişmeleri takip etmek isteyenlere yöneliktir.

Son olarak bilgilerini ve deneyimlerini paylaşarak kitabın oluşmasına katkı sağlayan yazarlarımıza, kitabın dizgi ve düzenlenmesinde büyük yardımları olan Pegem Akademi Yayıncılığın değerli çalışanlarına teşekkürü borç biliriz.

Faruk YILDIRIM - Burak TÜFEKÇİOĞLU

Çukurova Üniversitesi TÖMER

BÖLÜMLER VE YAZARLAR

EDİTÖRLER

Faruk YILDIRIM - Çukurova Üniversitesi

Burak TÜFEKÇİOĞLU - Çukurova Üniversitesi

YAZARLAR

1. Bölüm: Türkçenin Tipolojisi

Emine YILMAZ - Hacettepe Üniversitesi

2. Bölüm: Dil Edinimi

Hatice SOFU - Çukurova Üniversitesi

3. Bölüm: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Başlangıç Düzeyinde (A0) “İlk Ders”

Nezir TEMUR - Gazi Üniversitesi

4. Bölüm: Yaklaşımdan Tekniğe Yabancılara Türkçe Öğretim Yöntemleri ve Yöntem Sonrası Dönem

Murat DEMİREKİN - Aksaray Üniversitesi

5. Bölüm: Yabancı Dil Olarak Türkçe Okuma Öğretimi ve Örnek Ders Malzemeleri

Duygu AK BAŞOĞUL - İstanbul Üniversitesi

Cansu AKSU - Ankara Üniversitesi

6. Bölüm: Yabancılara Türkçe Öğretiminde Okuma Becerisinin Yeri

Sevil HASIRCI - Gaziantep Üniversitesi

7. Bölüm: Türkçenin Yabancı/İkinci Dil Olarak Öğretimi: Konuşma

Özden FİDAN - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

8. Bölüm: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisi

Bekir İNCE - Sakarya Üniversitesi

Gökmen BOZTİLKİ - MEB

9. Bölüm: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazma Becerisi

Hasan Fehmi EROL - İstanbul Üniversitesi

- 10. Bölüm: Yabancılara Türkçe Öğretiminde Yazma Becerisinin Yeri**
K. Kaan BÜYÜKİKİZ - Gaziantep Üniversitesi
- 11. Bölüm: Yabancı Dil Olarak Türkçe Dilbilgisi Öğretimi**
Esra GÜVEN - Çukurova Üniversitesi
Ceren BERBER ÖZMEN - Hacettepe Üniversitesi
- 12. Bölüm: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Dil Bilgisinin İşlevi**
Mustafa KURT - Gazi Üniversitesi
- 13. Bölüm: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Sözcük Öğretimi**
Burak TÜFEKÇİOĞLU - Çukurova Üniversitesi
- 14. Bölüm: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Metin Uyarlama**
Damla Elif KINAY - Çukurova Üniversitesi
- 15. Bölüm: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Materyal Tasarımı -Süreç ve Etkinlikler-**
Başak KARAKOÇ ÖZTÜRK - Çukurova Üniversitesi
- 16. Bölüm: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Etkinlikler**
Fatma BÖLÜKBAŞ - İstanbul Üniversitesi
- 17. Bölüm: Yabancılara Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme**
Adnan ERKUŞ - Mersin Üniversitesi
- 18. Bölüm: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Sınavlar ve Sınav Uygulamaları**
Mustafa ALTUN - Sakarya Üniversitesi
Erdal ÖZCAN - Sakarya Üniversitesi
- 19. Bölüm: Türk Soylulara Türkçe Öğretimi**
Onur ER - Kafkas Üniversitesi
- 20. Bölüm: Akademik Türkçe Öğretiminde Belçika/Flaman Bölgesi Örnekleme**
N. Feyza ALTINKAMIŞ - Çukurova Üniversitesi
Johan VANDEWALLE - Gent Üniversitesi
Neslihan DELİCE - Çukurova Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarlar	iv

1. BÖLÜM TÜRKÇENİN TİPOLOJİSİ

Giriş.....	1
Genetik Yaklaşım	1
Araştırmaların Başlangıcı: Ural-Altay Dil Birliği Kuramı	2
Altay Dilleri Kuramı: 2000'li Yıllara Kadar.....	2
2000 Sonrası Altayistik	4
Nostratik, Avrasyatik.....	6
Tipolojik Yaklaşım.....	7
Türkçenin Tipolojik Özellikleri	11
Kaynaklar.....	15

2. BÖLÜM DİL EDİNİMİ

Giriş.....	17
Kuramsal Yaklaşımlar	18
Davranışçılık	18
Doğuşancılık	20
Olgunlaşma Kuramı (Maturationist).....	21
Yapılandırmacı (Constructivist).....	21
Dil Ediniminin Belirleyicileri	23
Dil Açıkça Öğretilmeden Edinilir	23
Dil Çeşitli Ortamlarda ve Sınırlı Bir Sürede Edinilir	23
Farklı Diller Benzer Şekilde Edinilir	24
Dil Edinimi Yalnızca Taklitle Açıklanamaz	24
Ses Bilgisinin Gelişimi	24
Sözcüklerin Edinimi	26
Biçimbirimlerin Edinimi	28
Sözdiziminin Edinimi.....	30
Eylem AdacığI	31

Çokdilli Edinim	31
İkidilli Çocuklarla Çalışmak Neden Önemlidir?	31
Kaynaklar.....	33

3. BÖLÜM

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE BAŞLANGIÇ DÜZEYİNDE (A0) “İLK DERS”

Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimindeki İlk Derste Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar.....	35
Kaynaklar.....	41

4. BÖLÜM

YAKLAŞIMDAN TEKNİĞE YABANCI LARA TÜRKÇE ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ VE YÖNTEM SONRASI DÖNEM

Giriş.....	43
Temel Dilbilim ve Öğrenme Yaklaşımları.....	45
Yapısalcılık (Structuralism)	45
Davranışçılık (Behaviourism).....	47
Bilişselcilik (Cognitivism)	48
Yapılandırmacılık (Constructivism)	49
Dil Öğretim Yaklaşım ve Yöntemleri.....	51
Dil Bilgisi-Çeviri Yöntemi (Grammar-Translation Method)	52
Doğrudan Yöntem (Direct Method)	55
İşitsel-Dilsel Yöntem (Audio-Lingual Method).....	58
Topluca Fiziksel Tepki (Total Physical Response).....	62
İletişimsel Yaklaşım & İletişimsel Dil Öğretimi (Communicative Approach & Communicative Language Teaching).....	66
Yöntem Sonrası Dönem.....	69
Sonuç ve Öneriler.....	74
Kaynaklar.....	76

5. BÖLÜM

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE

OKUMA ÖĞRETİMİ VE ÖRNEK DERS MALZEMELERİ

Giriş: Yabancı Dilde Okuma Öğretimi	79
Yabancı Dilde Okumada Bilişsel Süreç	81
Aşağıdan Yukarıya ve Yukarıdan Aşağıya Okuma Süreci	81
Şema Teorisi	83
Dilsel (Dilbilimsel) Şema	83
Biçimsel (Retorik, Metinsel) Şema	83
İçeriksel Şema	83
İletişimsel Yaklaşım ve İşe Dayalı Öğretim Modeli	84
Yabancı Dilde Okuma Türleri	86
Yoğun Okuma	86
Yaygın Okuma	86
Okuma Stratejileri	88
Yabancı Dilde Okuma Stratejileri	88
İşe Dayalı Öğretimde Okuma Stratejileri	90
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Okuma Becerisine Yönelik Ders Malzemeleri	91
Metinlerin Seçimi	91
Ders İçi Uygulama Örnekleri	92
Ek 1: Ekin'in Ailesi (İyelik)	97
Ek 2: Okuma ve Yazma -Hobiler-	100
Ek 3: Okuma, Dinleme ve Yazma	103
Ek 4: Okuma ve Konuşma - Farklı Hayatlar	106
Ek 5: Okuma, Konuşma ve Yazmada Artılar ve Eksiler	109
Kaynaklar	112
Resimlerin ve Metinlerin Kaynakları	114

6. BÖLÜM

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE OKUMA BECERİSİNİN YERİ

Giriş.....	115
Okuma Becerisi	115
Okuma Becerisinin Önemi	116
Okuma Türleri	118
Sesli Okuma.....	119
Sessiz Okuma	119
Tarama ve Yüzeysel Okuma	120
Yoğun ve Yaygın Okuma.....	121
Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'nde Okuma Becerisinin Yeri.....	123
Okuma Öncesi	124
Okuma Sırası.....	124
Okuma Sonrası	125
Sonuç	126
Kaynaklar.....	127

7. BÖLÜM

TÜRKÇENİN YABANCI/İKİNCİ DİL OLARAK ÖĞRETİMİ: KONUŞMA

Giriş.....	129
Bir Dil Konuşucusu Neleri Bilir ve Konuşurken Neler Yapar?.....	130
İletişimci Dil Öğretimi ve İletişimsel Edinç.....	133
Dil Bilgisi Edinci	133
Sosyo-Kültürel Edinç	133
Söylem Edinci	134
Stratejik Edinç.....	134
Konuşma Öğretimi Uygulamalarını Yönlendiren Temel Kavramlar	135
Akıcılık ve Doğruluk	135
Girdi ve Çıktı.....	136
Dikkat ve Farkındalık.....	137

Otomatiklik ve Denetleme	138
İletişim Stratejileri	138
İkinci/Yabancı Dil Öğretiminde Becerilerin Bütünleştirilmesi.....	140
Uygulama Örnekleri	142
Sonuç.....	151
Araştırın ve Tartışın	152
Okuma Önerileri	152
Ek 1	153
Kaynaklar.....	154

8. BÖLÜM

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE

ÖĞRETİMİNDE DİNLEME BECERİSİ

Giriş.....	157
İşitme ve Dinleme	158
Dinleme Becerisine İlişkin Araştırmalar.....	159
Dil Öğretiminde ve Yabancılara Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisine İlişkin Yaklaşımlar	160
Avrupa Konseyi Ortak Dil Kriterleri Çerçeve Programına Göre Dinleme Becerisi	162
Dinlemenin Aşamaları.....	163
Dinleme Eğitiminin Aşamaları.....	163
Dinleme Öncesi	164
Dinleme Öncesi Etkinlikler Neden Gereklidir?	164
Dinleme Öncesi Etkinliklerinin Amaçları ve Türleri.....	165
Dinleme Esnası	166
Dinleme Esnasında Etkinlik Yapmak Neden Gereklidir?.....	166
Dinleme Esnası Etkinliklerinin Amaçları ve Türleri	166
Dinleme Sonrası	168
Dinleme Sonrası Etkinlik Yapmak Neden Gereklidir?.....	168
Dinleme Sonrası Etkinliklerinin Amaçları ve Türleri	168
Dinleme Becerisinde Materyal Kullanımı.....	169
Dinleme-Konuşma-Okuma İlişkisi	171
Dinleme Becerisi ve Konuşma Becerisi Arasındaki İlişki	171

Dinleme Becerisi ve Okuma Becerisi Arasındaki İlişki.....	172
Kaynaklar.....	174

9. BÖLÜM

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE YAZMA BECERİSİ

Yazma Eğitimi.....	177
Yazma Öncesi Etkinlikler.....	179
Yazma Sırasındaki Etkinlikler.....	179
Yazma Sonrasındaki Etkinlikler.....	180
Yabancı Dil Öğretiminde Yazma Eğitimi.....	181
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazma Becerisi.....	185
Alfabe Öğretimi.....	187
Kelime Öğretimi.....	189
Cümle Öğretimi.....	191
Paragraf Öğretimi.....	192
Metin Öğretimi.....	193
Yazma Etkinlikleri.....	195
Yazma Becerisinin Ölçme ve Değerlendirilmesi.....	199
Öğrenci Görüşleri.....	202
Sonuç ve Öneriler.....	206
Kaynaklar.....	209
Ek 1: Öğrencilerin Yazma Çalışmalarından Örnekler.....	212
Şans mı, Çalışma mı?.....	213
Ek 2: Yabancı Dil Olarak Türkçe Yazma Sınav Örnekleri.....	214

10. BÖLÜM

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE YAZMA BECERİSİNİN YERİ

Giriş.....	219
Yazma Becerisi.....	220
Yazılı Anlatımın Unsurları.....	220
Konu.....	220

Plan.....	221
Başlık.....	222
Kelime.....	223
Cümle.....	223
Paragraf.....	224
Yazım (İmla).....	225
Noktalama.....	225
Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'nde Yazma Becerisinin Yeri.....	226
Yazma/Yazılı Anlatım.....	226
Genel Yazma Üretimine Yönelik Tanımlamalar.....	228
Yaratıcı Yazma Faaliyetine İlişkin Tanımlamalar.....	228
Rapor ve Deneme Yazma Faaliyetine İlişkin Tanımlamalar.....	229
Sonuç.....	230
Kaynaklar.....	231

11. BÖLÜM

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Giriş.....	233
Uygulama ve Etkinlikler.....	244
Uygulama.....	244
Etkinlikler.....	249
Kaynaklar.....	259

12. BÖLÜM

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE DİL BİLGİSİNİN İŞLEVİ

Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Dil Bilgisi.....	261
Kaynaklar.....	266

13. BÖLÜM

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE SÖZCÜK ÖĞRETİMİ

Giriş.....	267
Yetişkinlerde Sözcük Edinimi.....	268
Amaçlı Sözcük Öğretimi	271
Rastlantısal Sözcük Öğretimi	273
Algısal Söz Varlığı / Üretici Söz Varlığı	274
Sözcük Öğretiminde Öğretim Sürecini Planlama.....	275
Nasıl Öğreteceğiz?	276
Sözcük Öğretim Teknikleri.....	279
Sözcük Öğretiminin Kapsamı.....	283
Sözcük Öğretiminde Dikkat Edilmesi Gereken Konular.....	284
Kaynaklar.....	287

14. BÖLÜM

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE METİN UYARLAMA

Giriş.....	289
Dil Öğretiminde Metinler	289
Özgün Metin Kullanımı.....	290
Uyarlanmış/Değiştirilmiş Metinler.....	292
Metin Uyarlama.....	297
Uygulama.....	300
Sonuç.....	311
Kaynaklar.....	313

15. BÖLÜM

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE MATERYAL TASARIMI -SÜREÇ VE ETKİNLİKLER-

Giriş.....	325
Eğitim, Öğrenme, Öğretim, Eğitim Teknolojisi ve Öğretim Teknolojisi Kavramları ..	326
Öğretim Materyali	328

Öğretim Araçları ve Materyallerinin Tarihi	329
Öğretim Materyallerinin Öğrenme-Öğretme Sürecindeki İşlevleri.....	330
Öğretim Araçları	332
Yazı Tahtası.....	333
Bilgisayar ve İnternet.....	333
Projeksiyon Cihazı.....	334
Televizyon, VCD, DVD	334
Kamera, Fotoğraf Makinesi, Ses Kayıt Cihazı.....	335
Öğretim Materyalleri	335
Basılı (Yazılı) Materyaller	336
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Ders Kitapları.....	336
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Broşürler	337
Resimler ve Grafikler	338
Gerçek Nesnelere ve Modeller.....	339
Ses Dosyaları, Video Görüntüleri, Etkileşimli CD'ler, Filmler	340
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Ses Dosyası Etkinlikleri	340
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Video Etkinlikleri	342
PowerPoint Yazılımıyla Hazırlanan Sunular	343
Posterler, Panolar, Kartlar.....	343
Bulmacalar.....	344
Kuklalar.....	345
Öğretim Materyallerini Tasarlama ve Hazırlama İlkeleri	345
Öğretim Materyallerini Tasarlama İlkeleri	345
Bıçimsel Elemanların Kullanım İlkeleri	346
Yerleşim Elemanlarının Kullanım İlkeleri.....	346
Öğretim Materyallerini Hazırlama İlkeleri.....	347
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Materyal Hazırlama.....	348
Yazma Metinleri İçin Materyal Hazırlama.....	349
Dinleme Metinleri İçin Materyal Hazırlama	349
Konuşma Metinleri İçin Materyal Hazırlama	350
Kaynaklar.....	351

16. BÖLÜM

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ETKİNLİKLER

Giriş.....	353
Okuma Becerisi Etkinlikleri.....	355
Dinleme Becerisi Etkinlikleri.....	358
Yazma Becerisi Etkinlikleri	359
Konuşma Becerisi Etkinlikleri.....	362
Kaynaklar.....	366

17. BÖLÜM

YABANCI LARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Giriş.....	367
Ölçme ve Ölçme Türleri ile Ölçülecek Özelliklere Uygun Ölçme	368
Sınav Süreci ve Türleri	373
Yabancı lara Türkçe Öğretiminde Ölçülecek Özellikler İçin Malzeme Seçimi	374
Dinlediğini Anlama ve Okuduğunu Anlamada Kullanılabilecek Test Maddeleri ve Oluşturulmalarında Dikkat Edilecek Noktalar	376
Yazma Becerisinde Kullanılabilecek Uyarıcılar ve Uyarıcıların Oluşturulmasında Dikkat Edilecek Noktalar	378
Sözlü Anlatım ve Karşılıklı Konuşma Becerisinde Kullanılabilecek Uyarıcılar ve Dikkat Edilecek Noktalar	379
Dil Bilgisi Testi.....	379
Puanlama ve Değerlendirme Ölçekleri (Kontrol Listeleri ve Dereceleme Ölçekleri)	379
Madde Analizi.....	381
Güvenirlilik ve Değerlendiriciler Arası Güvenirlilik.....	382
Geçerlik.....	384
Karar Vermeye Hazırlık: Birden Çok Ölçmenin Bir Tek Puana veya Harf Sistemine (Not Vermeye) Dönüştürülmesi.....	385
Değerleme (Assessment)	386
Değerlendirme (Evaluation)	388
Sonuç.....	389
Kaynaklar.....	390

18. BÖLÜM

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE SINAVLAR VE SINAV UYGULAMALARI

Giriş.....	391
Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme.....	392
Yabancı Dil Olarak Türkçe Ders Kitaplarında Ölçme ve Değerlendirme	394
Ölçme ve Değerlendirmenin Aşamaları.....	395
Türkçe Öğretim Setlerindeki Alıştırma Sorusu Türleri.....	396
Sıralama	396
Türkçe Yeterlik ve Kur Sınavları	400
Kaynaklar.....	402
İnternet Kaynakları	402

19. BÖLÜM

TÜRK SOYLULARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Giriş.....	403
Türk Soylulara Türkçe Öğretimi Nedir?.....	404
Türk Soylulara Türkçe Öğretiminin Alanyazında Yeri.....	407
Türk Soylulara Türkçe Öğretiminde Yöntem	412
Türk Soylulara Türkçe Öğretiminde Öğrenme Ortamı ve Araçları	414
Türk Soylulara Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme	416
Sonuç ve Öneriler	418
Kaynaklar.....	420

20. BÖLÜM

AKADEMİK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE

BELÇİKA/FLAMAN BÖLGESİ ÖRNEKLEMİ

Giriş.....	423
Yetişkin Eğitiminde Türkçe.....	425
Akademik Bağlamda Türkçe.....	425
a) “Basamaklar + Kazan” İlkesi	426
b) “İletişimsellik” İlkesi	427
c) “Kullanılabilirlik” İlkesi	428
ç) “Uyarlanabilirlik” İlkesi	429
d) “Gerçekçilik” İlkesi	429
Gent Üniversitesi’ndeki Yabancı Dil Olarak Türkçe Eğitim Programı.....	430
Sonuç	435
Kaynaklar.....	436

1. BÖLÜM

TÜRKÇENİN TİPOLOJİSİ

Emine Yılmaz¹

GİRİŞ

Türkçenin veya herhangi bir dilin tipolojisinin belirlenmesine yönelik bir çalışma, bugün, yüz yıl öncesine göre çok daha karmaşık süreçleri değerlendirmeyi gerektirir. Dillerin dünya dilleri arasındaki yerini belirlemede kullanılan iki temel bakış açısı, yani *genetik* ve *tipolojik* yaklaşım, son iki yüzyılda, özellikle de 2000 sonrasında incelenen dil sayısının artması ve araştırma yöntemlerinin hızla gelişmesiyle çok daha bütüncül olmak durumundadır.²

Bu yazıda, Türkçenin tipolojik özellikleri sıralanmadan önce, genetik ve tipolojik araştırmaların kısa tarihçesine, bu alanlardaki eğilimlere, çağdaş yaklaşımlara, geliştirilen yöntemlere değinilecektir.

GENETİK YAKLAŞIM

On sekizinci yüzyıldan itibaren, Hint-Avrupa dilleri üzerinden yürütülen tarihsel ve karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları ve genetik akrabalık tartışmaları, diğer dil ailelerinin belirlenmesine yönelik çalışmaların da başlatıcısı olmuştur. Bu bağlamda tartışılan dil ailelerinden biri de, önce Ural-Altay olarak adlandırılmış olan Altay dilleri ailesidir. Karşılaştırmalı dilbilim yöntemlerinin ilerlemesiyle, doğal olarak, kullanılan ölçütler de değişmiştir. Özellikle iki binli yılların başlangıcından itibaren, tipoloji çalışmalarının da ilerlemesiyle, karşılaştırmalı Altay dilbiliminde odak sesbilgisinden özellikle biçimbilgisine ve biraz da sözdizimine kaymıştır.

1 Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

2 2000 sonrasında Altayistik çalışmalarının ayrıntılı bir değerlendirmesi için bk. Yılmaz (baskıda 1).

Araştırmaların Başlangıcı: Ural-Altay Dil Birliği Kuramı

Altay dilleri araştırmalarının, P. von Strahlenberg'in Fin-Ugor, Moğol, Mançu-Tunguz, Türk ve Kafkas dillerini içine alan *Tatar Dilleri* ailesi denemesiyle başladığı bilinir. Savaş esiri olarak on üç yıl boyunca Sibiryalı halklarının dilleri ve kültürleriyle ilgili malzeme toplamış olan bu İsveçli subay, ülkesine döndükten sonra verilerini bir kitapta değerlendirmiş ve böylece Ural-Altay dil birliği tartışmasının da başlatıcısı olmuştur. Sonraki dönemlerde araştırmacılar, onun tasnifini pek çok kez gözden geçirmiş, daraltmış ya da genişletmişlerdir.

Yaklaşık yüz yıl sonra, Altay dilleri araştırmalarına dilbilimsel ölçütlerle yaklaşan ve *Altay* terimini ilk kez kullanan araştırmacı, Finlandiyalı M. A. Castrén olmuştur: 1. *Fin-Ugor*, 2. *Samoyed*, 3. *Türk-Tatar*, 4. *Moğol*, 5. *Tunguzca ve ağızları*. Ancak, tasnifinde de görüldüğü gibi, Altay terimi ile kastettiği aslında Ural-Altay dilleridir.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında, karşılaştırmalı yöntemin de gelişmesiyle birlikte, Ural-Altay adı altında birleştirilen dillerin gerçek durumunu W. Schott ortaya koymuştur. O dönemdeki genetik akrabalık çalışmalarında odak kurallı ses denklikleri üzerinde olduğu için, Schott da aynı yolu izlemiş, söz konusu dilleri Ural ve Altay olmak üzere iki büyük gruba ayırmıştır. Schott yalnız Ural-Altay denilen alanda çalışmamış, daha sonra bağımsız olarak tartışılacak olan Altay dilleri kuramının bel kemiğini oluşturan ses denkliklerini de belirlemiştir (1841: 4).

Araştırmacılara, Ural ve Altay dilleri arasında genetik akrabalık olduğunu düşündüren, bugün ancak bölgesel tipolojik yakınlıkla açıklayabileceğimiz *ses uyumları, dilbilgisel cinsiyetin yokluğu, ileri düzeyde eklemeli oluşları, sözdiziminde sola dallanma* vb. özelliklerdir.

On dokuzuncu yüzyıl boyunca süren çalışmalar sonucunda Fin-Ugor dillerinin genetik akrabalığı kanıtlanmış, buna karşılık Ural ve Altay dillerinin köken birliği belgelenememiştir. Bundan sonra konuyla ilgili araştırmalar Batıda Ural ve Altay olmak üzere ayrı ayrı ilerlese de, Türkiye Türkolojisinde Ural-Altay terimi yaygın olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Altay Dilleri Kuramı: 2000'li Yıllara Kadar

Altay dilleri terimi günümüzde Türk, Moğol ve Mançu-Tunguz dillerini, daha az oranda da Korece ve Japonca'yı içine alacak şekilde kullanılmaktadır. 2000 sonrasında Kitancanın da aileye üyeliği tartışılmaktadır (bk. aşağıda).

Teorinin kurucusu sayılan Finli araştırmacı Ramstedt, birçok ses denkliğini de belirlemiştir. Onun ölümünden sonra öğrencileri P. Aalto ve N. Poppe'nin,

ayrıca Kotwicz, Martin, Miller, Street vd. araştırmacıların Altay dillerinin genetik akrabalığını ortaya koyma yönünde önemli katkıları olmuştur.

Genetik akrabalığa karşı çıkan G. Doerfer, G. Clauson, Á. Róna-Tas, A. Şçerbak gibi araştırmacılar, Altay dilleri arasındaki ilişkiyi kabul etseler de, bu ilişkinin bölgesel yakınlık, kültürel alışveriş vb. nedenlere dayandığı, Altay dillerinin temel söz varlığında, akraba dillerde görülen türden ortaklıkların bulunmadığını düşünürler.

Akraba olduğu varsayılan dillerin genetik ilişkisini ve aynı ana dilden geliştiklerini ortaya koymak için, bu dillerin en eski dönemlerini ve en eski biçimlerini kurgulamayı sağlayacak karşılaştırılabilir verilerin bulunması gerekir. Kurama karşı çıkan Clauson, Altay dillerinde karşılaştırılabilir nitelikte bir temel söz varlığının bulunmadığını kanıtlamak için *leksikoistatistik* ve *glottokronoloji* yöntemlerini kullanır (Clauson, 1969). Bu yöntem, dilbilimsel akrabalığı, akraba oldukları varsayılan dillerin sözcükleri üzerinde yapılan nicel çalışmalarla ortaya koymayı amaçlar. Araştırmasının sonunda, ortak söz varlığının Türkçe-Moğolca arasında %2, Moğolca-Mançu-Tunguzca arasında %3.5 olduğu sonucuna varan Clauson'a göre Altay dilleri kuramı geçerli değildir.³

Ashında Altay dillerinin tarihsel karşılaştırmalı çalışmalarının başlangıcından beri vurgu, büyük çoğunlukla, ses denklikleri ve sözlüksel veriler üzerindedir ama Ramstedt, 1952'de yayımlanmış olan *Formenlehre* (Biçimbilgisi) adlı kitabında biçimbilgisine de dikkat çekmişti: "Genetik akrabalığın belirlenmesinde dilbilgisel, özellikle de biçimbilgisel esaslar, sesbilgisel görünüşlerin tümünden daha güvenilir kanıtlar sağlar" (s. 15, dipnot 1). Ancak, sonraki Altayistler genellikle çalışmalarını ses, sözcük ve tipolojik yapıların karşılaştırılmasına yoğunlaştırdılar. Ramstedt'in öğrencisi ve Altay dilbiliminin en önemli isimlerinden N. Poppe de karşılaştırmalı dilbilgisinin sadece sesle ilgili ilk bölümünü yazmıştır. Biçimbilgisine odaklanan kimi küçük çalışmalar bir yana bırakılırsa, karşılaştırmalı Altay dilbilimi, 2000'li yıllara kadar büyük ölçüde sözlüksel odaklıdır.

Sonuç olarak, Altay dilleri kuramı, belirli dönemlerde yoğun biçimde tartışılmış, G. J. Ramstedt, P. Aalto, N. Poppe, W. Kotwicz, R. A. Miller, K. H. Menges, T. Tekin vb. araştırmacıların daha çok sesbilgisi, çok daha az olarak biçimbilgisi ve söz varlığı düzeyinde ortaya koydukları delillerle kanıtlanmaya çalışılmış; G. Clauson, Gy. Németh, G. Doerfer, Á. Róna-Tas, A. Şçerbak vd. kuram karşıtları tarafından eleştirilmiştir. Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısının başlarında, yeni yöntemler geliştirilemediği, yeni veriler ortaya çıkarılmadığı için, tartışmalar yerini sessizliğe bırakmıştır.

3 Yöntemle ilgili ayrıntılı değerlendirme için bk. Yılmaz (baskıda 2).